

غش و تدلیس

در حقوق و قوانین موضوعه

مؤلف

صدیقه رضایی تالار پشته

آموزش و پرورش استان مازندران

(شهرستان قائمشهر)

www.ketab.ir

سرشناسه : رضایی تالار پشته، صدیقه، ۱۳۵۱

عنوان و نام پدید آور : غش و تدلیس در حقوق و قوانین موضوعه

مشخصات نشر : ساری، علیم نور، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری : ۱۷۴ ص.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۴۱-۵۴-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیای مختصر

یادداشت: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است

شماره کتا بشناسی ملی : ۳۸۱۶۳۸۱

شناسنامه کتاب

◀ نام کتاب: غش و تدلیس در حقوق و قوانین موضوعه

◀ مؤلف : صدیقه رضایی تالار پشته

◀ تألیف: امیر زارینه و صفحه بندی: سیده فاطمه فضل

◀ طرح روی جلد: شهریانو فرخی

◀ ویراستار: صدیقه رضایی تالار پشته

◀ تورژ: ۵۰۰ نسخه

◀ ناشر: علیم نور

◀ چاپ و صفحه: پیشگام

◀ قیمت چاپ: اول ۱۳۹۴

◀ قیمت: ۱۸۰۰۰۰

مرکز پخش : ساری - میدان امام - بلوار دانشگاه - پایین تر از حوزه هنری -

کوچه گل نرگس - جنب چاپ مازند گستر

۰۱۱۳۳۲۷۳۸۷-۰۹۱۱۲۵۵۹۸۴

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۴۱-۵۴-۴ ISBN: 978-600-7341-54-4

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیش‌گفتار مؤلف
۱۴	سخن ناشر
۱۵	تقدیم به
	بخش اول: (تعاریف و مفاهیم عمومی و ... غش و تدلیس
۲۰	سابقه تاریخی بحث غش و تدلیس
۲۱	معنای تدلیس
۲۱	معنای تدلیس در لغت
۲۱	معنای تدلیس در اصطلاح
۲۱	تدلیس در فقه
۲۴	تدلیس در عرفان
۲۵	تدلیس در حقوق
۲۶	برخی معانی مترادف تدلیس در حقوق اسلامی
۲۶	تقلب
۲۸	کامل‌ترین و مختص‌ترین معنای لغوی تقلب
۲۸	تقلب در اصطلاح
۲۸	تقلب در فقه
۲۹	تقلب در حقوق
۳۲	تلبیس و حیل
۳۲	تلبیس در لغت
۳۲	تلبیس در اصطلاح
۳۲	تلبیس در فقه
۳۳	تلبیس در حقوق
۳۴	غش
۳۴	غش در لغت
۳۶	غش در اصطلاح
۳۶	غش در فقه
۳۷	انواع غش

۳۷	غش در حقوق
۳۸	غرور
۳۸	غرور در اصطلاح
۳۸	غرور در فقه
۳۹	غرور در حقوق
۴۰	مهم‌ترین تفاوت «تدلیس» و «غرور»
۴۰	نجش
۴۰	نجش در لغت
۴۰	نذا و نجش در اصطلاح
۴۰	نجش در فقه
۴۲	نجش در حقوق
۴۳	آیا مدح کالا نجاست است؟
۴۴	جایگاه تدلیس در قواعد فقهیه
۴۵	پیشینه کاربرد فقهی اصطلاح تدلیس
۴۷	تدلیس در تحت قاعده ی غرور
۵۳	ادله حجیت قاعده ی غرور
۵۸	خلاصه کلام

بخش دوم: احکام تدلیس و غش در فقه و حقوق

کفزار اول: تدلیس و احکام آن

۶۲	ادله حرمت تدلیس
۶۲	کتاب
۶۲	حیله ورزی برادران یوسف
۶۳	نیرنگ همسر عزیز مصر
۶۴	نهی از طلاق مکرر و رجوع به زنان با هدف زیان رساندن
۶۵	نهی از نیرنگ زنان مطلقه
۶۶	ذم خدعه گران و فریب کاران
۶۷	معنای خدعه منافقین به خدا و خدعه خدا به آنان
۶۸	اصحاب سبت
۶۸	نهی از خوردن اموال دیگران به باطل
۶۸	نسبت سلامت اجتماع به سلامت اقتصاد

۷۱	 نهی از خوردن اموال مردم از طریق رشوه و دزدی
۷۲	 نهی از گناه، ستمگری، حرام خواری
۷۳	 گناهکاری مکار و حيله گر
۷۴	 سنت
۷۴	 روايات شيعه
۷۶	 روايات اهل سنت
۸۰	 روايات تدليس در نکاح
۸۶	 دليل عقلي و بناء عقلاء
۸۹	 اجماع
۹۱	 حکم تدليس
۹۱	 مصاديق تدليس در فقه
۹۱	 باب بيع
۹۷	 باب خيارات
۹۷	 خيار تدليس
۱۰۲	 قلمرو تدليس
۱۰۳	 مبنای خيار تدليس در فقه و حقوق
۱۰۷	 باب نکاح
۱۰۷	 تدليس در نکاح
۱۰۸	 ارکان تدليس در نکاح
۱۰۹	 شرايط تأثير تدليس در نکاح
۱۱۰	 مقایسه موجبات خيار عيب و تدليس در نکاح
۱۱۲	 تدليس ماشطه
۱۱۳	 مصاديق تدليس در حقوق
۱۱۴	 نقاط افتراق
۱۱۴	 نقاط اشتراك
۱۱۵	 آیا تدليس مترادف با کلاهبرداری است؟
۱۱۶	 بررسی ریشه کلاهبرداری
۱۱۷	 مبانی فقهی کلاهبرداری

گفتار دوم: تدلیس در حقوق مدنی و بررسی تطبیقی در حقوق فرانسه

۱۲۱	تعریف تدلیس در حقوق مدنی
۱۲۵	عنصر مادی تدلیس
۱۲۶	کردار
۱۲۹	گفتار
۱۳۱	حفظ سکوت
۱۳۶	عنصر روانی تدلیس
۱۳۶	قصد مدلیس
۱۳۹	تفاوت تدلیس ممنوع و ترغیب مجاز
۱۴۲	تدلیس ثالث
۱۴۵	تأثیر تدلیس در مدلیس
۱۴۶	تأثیر در وضع روانی مدلیس
۱۴۷	تأثیر ضرر مدلیس
۱۴۹	اثر حقوقی تدلیس

گفتار سوم: غش و احکام آن

۱۵۰	ادله حرمت غش
۱۵۰	کتاب (قرآن کریم)
۱۵۲	سنت
۱۵۶	اجماع
۱۵۶	عقل
۱۵۷	احکام غش
۱۵۷	اقسام غش از نظر حکم تکلیفی
۱۶۰	احکام وضعی غش
۱۶۱	صور بیع مغشوش از نظر حکم وضعی
۱۶۳	مصادیق غش
۱۶۳	چکیده
۱۶۵	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری دو بخش
۱۶۹	فهرست منابع و مآخذ

پیشگفتار مولف

از زمان پیدایش مالکیت خصوصی در جامعه به عنوان یک نهاد حقوقی، تجاوز به اموال دیگران مذموم تلقی شده است. البته شیوه و نحوه این تجاوز نیز به موازات تحولات اجتماعی و پیچیده شدن در روابط اجتماعی دگرگون و متنوع شده است. برای مثال روزگاری تجاوز به مال دیگری با خشونت و قهر و غلبه و به صورت سرقت و راهزنی و غارت صورت می گرفت. و نیروی فیزیکی متجاوز در آن نقش موثری داشت ولی امروز این وضع با تحولاتی که در جهان صورت گرفته تغییر کرده است و جهان کنونی با تشکیل دولت‌ها و استقرار قوای عمومی خشونت و قدرت فیزیکی افراد برای نیل به هدف‌های نامشروع باید با توسل به نیروی فکر و هوش و زکاوتشان دیگران را بفریبند که این تحول به جامعه خاصی اختصاص ندارد. البته زکاوت افراد جامعه اگر در جهت پیشبرد هدف‌های انسانی و تأمین رفاه و آسایش و ترقی آن جامعه باشد باید مورد تحسین قرار گیرد و زمینه‌های رشد و شکوفایی هر چه بیشتر آن فراهم شود. اما تردید نیست که به کار بردن هوش و زکاوت تا هنگامی در خور تمجید است که در مسیر اهداف مشروع اخلاقی و اجتماعی و توأم با شرافت و کرامت انسانی باشد و الا استفاده از این نیروهای خدادادی علاوه بر آنکه مطلوب نیست و مورد حمایت نیز قرار نمی گیرد. جامعه را ناگیر می‌کند که با اتخاذ تدابیر خاص و در صورت نیاز، با وضع مجازات و کیفر در جهت سرکوب و مجازات متجاوزان اقدام کند. با پیچیده شدن روابط اجتماعی و پیدایش نهادهای صنعتی و اقتصادی مدرن متنوع شدن فعالیت افراد و ارتقاء و افزایش آگاهی‌های مردم در کلیه زمینه‌های تکنولوژی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی توسل به گونه‌های مختلف نیرنگ و ابداع اشکال و شیوه‌های جدید فریب و خدعه نیز اجتناب ناپذیر است. باید پرسید آیا با تأثیر انکارناپذیر ثروت مادی در زندگی فرد و اجتماع و نیز اعتقاد به الهی بودن هوش و زکاوت که از عوامل اصلی تحصیل ثروت است نباید برای استفاده از این مواهب و اختیارات حد و مرزی در نظر گرفت؟

آیا افراد باید در اتخاذ هر گونه روشی برای نیل به امیال خود آزاد باشند، به گونه ای که از راه خدعه و فریب، مال دیگران را در منظر عمومی و بدون رضایت صاحبان آنها به طور نامشروع تصاحب کنند؟ آنچه تجربه به اثبات رسانده این است که سوء استفاده از زکاوت در راه فریفتن انسان‌ها و بردن مالشان بیش از تجاوز مادی به مال، امنیت اجتماعی را به خطر می‌اندازد به این علت عقل حکم می‌کند باید دست کسانی که برای افزایش ثروت خود به حيله و تقلب متوسل می‌شوند کوتاه کرد و از قربانیان چنین تجاوزهایی حمایت به عمل آورد با وجود این زکاوت و مهارتی که برای تحصیل مال به کار می‌رود صور مختلفی دارد. البته در اینجا به دنبال آن نیستیم که به بررسی علل و عوامل موثر در وقوع تدلیس و غش بپردازیم بلکه بیشتر به جنبه‌های فقهی حقوقی ادله آن توجه داریم، اما چون اخلاق موجد حقوق است و در اسلام احکام اخلاقی از مبانی حقوقی است، جامعه اسلامی ما نباید از خطری که در کمین اوست غافل بماند و باید بداند ظلم اقتصادی و ایجاد طبقات مرفه و فقیر منجر به بی‌اعتقادی و بی‌آرامی مردم می‌شود و در نتیجه باعث می‌شود که انجام دادن هر امر حرامی مباح بشمرده شود. در این کتاب پس از پرداختن به کلیات در بخش اول، واژه "تدلیس" و "غش" از نظر لغت و اصطلاح مورد بررسی قرار گرفته و به برخی مفاهیم مترادف با آنها نیز پرداخته شده در بخش دوم اختصاص داده شد به تدلیس و غش، احکام مربوطه و نگاهی تطبیقی به تدلیس و غش در قوانین موضعه فرانسه، انگلیس، ایران و اسلام داشتیم. مجموعه‌ی موجود که به عنوان کتاب در رشته تحصیلی فقه و مبانی حقوق گردآوری و تنظیم گردید، با عنایت به کثرت مصادیق موضوع مورد بحث و تحقیق در جوامع امروزی و خصوصاً جامعه اسلامی و این که متأسفانه بررسی پیرامون این مسأله به صورت بحث علمی، تخصصی به طور جامع یافت نمی‌شود و این که چه از نظر مباحث نظری و چه از دیدگاه مباحث عملی (قضاء) در فقر تحقیقاتی به سر می‌بریم.

و جامعه امروزی می‌طلبد که عمیقاً مسأله تدلیس و غش دامنه شمول آن با تبعاتی که به دنبال دارد مورد عنایت خاص قرار گیرد و تا اتحاد جامعه به حقوق خود آگاهی یابند و نیز قلمرو ضمانت اجراء آن را دریابند. اینجانب با انگیزه ارائه یک تحقیق تا حد امکان جامع به منظور نقد و بررسی موضوع یاد شده کوشش نمودم تا زوایای تاریک و نکات مبهم آن را در قلمرو قوانین جاریه چه از نظر فقهی و چه از دیدگاه، حقوقی شناسایی نموده و به رشته‌ی تحریر در آورم. مسأله مورد بررسی در این کتاب در خصوص غش و تدلیس و احکام مربوط به آن می‌باشد. بدین منظور ابتدا به تعریف غش و تدلیس در اصطلاح لغت، فقه و حقوق پرداخته سپس به آراء و نظرات فقها توجه شده و همچنین احکام مربوط به غش و تدلیس بیان گردیده سپس مستندات فقهی فقها و برخی از مصادیق غش و تدلیس در فقه و حقوق بیان شد. مسأله قابل طرح دیگر در این کتاب آن است که چه زمانی غش و تدلیس منجر به بطلان عقد می‌گردد و چه زمانی منجر به این می‌شود که فریب خورده خیار تدلیس یا حق فسخ داشته باشد. سوالات را اینگونه مطرح می‌نماییم که :

سوالات اصلی

الف) آیا تدلیس و غش حرام است؟

ب) مبنای فقهی حرمت تدلیس و غش کدامند؟

ج) آیا غش در معامله باعث بطلان معامله می‌گردد؟

سوالات فرعی

الف) آیا قوانین تدلیس در حقوق ایران برگرفته از فقه اسلامی است؟

ب) آیا می‌توان نظریه جامعی از تدلیس ارائه داد؟

ج) مبنای فقهی خیار تدلیس چیست؟

فرضیه‌هایی نیز در پاسخ به سئوالات اصلی وجود دارد که به آنها اشاره

می‌شود.

الف) در حرمت غش و تدلیس شکی نیست و این نظر اجماعی می‌باشد.

ب) مبنای فقهی حرمت تدلیس و غش ادله‌ی اربعه می‌باشد.

ج) غش در معامله حرام است اما در برخی موارد موجب بطلان معامله می‌گردد نه در

همه‌ی موارد.

و نیز فرضیه‌های در پاسخ به سئوالات فرعی وجود دارد :

الف) قوانین ایران درباره‌ی تدلیس منطبق بر فقه نیست و همه‌ی فروع فقہی را پوشش نمی‌دهد.

ب) تعریف جامعی از تدلیس فقها بیان نشده است.

ج) مبنای فقہی خیار تدلیس قاعده لاضرر، قاعده غرور و گروهی از آیات و روایات است.

در جامعه حقوقی ایران غیر از چند مورد کمتر کتاب یا رساله مستقلی در این مورد به رشته تحریر در آمده است. البته حقوق دانان به طور پراکنده در کتب خود اشاره‌ای به تدلیس کرده‌اند. آقای دکتر پرویز اوصیا در سال ۱۳۴۹ در مجموعه تحولات حقوق خصوصی به طور مستقل به بررسی تدلیس پرداخته است. آقای قنبری در مجموعه مقالات حقوق خصوصی تحول تدلیس را بررسی کرده‌اند و در فقه اسلامی مصادیق تدلیس فقط به طور پراکنده ذکر شده است و در خصوص غش در مکاسب شیخ انصاری ذیل بحث از مکاسب محرمه بدان اشاره گردیده است و کتاب خاصی به این مباحث اختصاص داده نشده است. در این کتاب سعی شده است که با بررسی ادله این موضوعات در فقه و حقوق ایران و معامله در جامعه ابهامات مربوط به این موضوع رفع شود.

در پایان، از پدر و مادر، خانواده ام و فرزندانم که با پویایی خود نور امید را در دلم زنده می کردند به ویژه همسر من که با ارائه پیشنهادات و نظرات اندیشمندانه و سازنده خویش و با محبت‌های بی دریغ خود در تألیف این اثر کمک شایانی نموده‌اند که شاید اگر در برهه‌ی از زمان حمایت و پشتیبانی ایشان نبود زمینه پیشرفت علمی اینجانب فراهم نمی‌گشت، تقدیر و تشکر می‌کنم. از مسئولین آموزش و پرورش شهرستان قائمشهر که در بیشتر اوقات از راهنمایی‌های ارزشمندشان برخوردار بودم سپاس و قدردانی می‌کنم. از تمامی دوستان، آشنایان، بستگان و همکاران عزیزم، که در زمان سختی‌های انجام این تألیف، به بنده امید و دلگرمی می‌دادند، ممنون و متشکرم.

سیاس و قدردانی خود را به استاد گرانقدر جناب آقای علی گل افشانی مدیریت محترم انتشارات علیم نور که با اندیشه‌های زیبا و تشویق‌های ارزشمندشان در تألیف و انتشار این اثر یاری‌گر و پشتیبان اینجانب بوده‌اند تقدیم می‌دارم.

از دقت سرکار خانم سیده فاطمه فضلی در صفحه‌آرایی و هنرمندی سرکار خانم شهریانو فرخی در طراحی جلد تشکر و سپاس دارم. این کتاب قابل استفاده اساتید دانشگاه، مدیران، معلمان، دانشجویان و دانش‌پژوهان کلیه رشته‌ها بویژه رشته حقوق، فقه و مبانی حقوق اسلامی و علوم قضایی و همه کسانی که با رویکرد یاددهی و یادگیری سر و کار دارند مفید می‌باشد و از این روش به عنوان یک روش مطلوب در آموزش و یادگیری در این رشته‌ها، بهره گیرند. در نهایت، به گفته ارزشمند توماس ادیسون که «هیچ کاری ماهیتاً خوب نیست، مگر این که برای فرد مفید و راضی کننده باشد».

از همه اساتید، مدیران، معلمان، خوانندگان و صاحب‌نظران محترم تقاضامندم نظرات، پیشنهادات و انتقادات خود را در خصوص این اثر به آدرس پست الکترونیکی به نشانی() ارسال نموده و مؤلف را از نظرات ارزشمند خود بهره‌مند سازند.

خدا یا چنان کن سرانجام کار تو خشنود باشی و ما دستگار

صدیقه رضایی تالار پستی

اردیبهشت ۹۴

رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

هر کس از خانه اش بیرون رود تا دانشی یاد گیرد که خود بهره مند شود و به دیگری بیاموزد خدای متعال به هر قدمش ثواب عبادت هزار سال روزه و نماز را به او اعطاء می‌کند.

در جهان امروز پژوهش و تحقیق، اساس و بنیاد همه پیشرفت‌ها و توسعه امور محسوب می‌شود. به طوری که «توانایی» در گرو «دانایی» است و می‌توان گفت بدون دانایی، توانایی جایگاهی ندارد. همان‌طوری که حضرت علامه حسن زاده آملی حفظه الله فرموده است :

مهم آن تشنه دانشی که گر دانش بود آتش

مرا اندر دل آتش همی باشد نشیمن‌ها

انتشارات «علیم نور» از زمان تأسیس و شروع فعالیت خود، همواره تلاش وافر در جهت بسط و توسعه علوم و امور فرهنگی داشته است. به طوری که دستاوردهای متعددی در خصوص نشر امور علمی از خود به جای گذاشت. کتاب حاضر منبع مناسب، مفید و ارزشمندی برای سطح رشد و توسعه دانشجویان رشته های حقوق، فقه و مبانی حقوق اسلامی و.. خواهد بود. قابل ذکر است موضوع این کتاب برای اولین بار در کتابخانه ملی ایران به ثبت رسیده است. مؤلف که از دیرباز با تجربه آموزش و پرورش و دارای سابقه پژوهشی در ارتباط با موضوع کتاب است، هدف اصلی از انجام این مجموعه را بررسی احکام غش و تدلیس می‌داند. از این مجموعه دو مقاله علمی با عنوان "بررسی فقهی غش در معاملات" و "تدلیس در معاملات از منظر فقه" نیز توسط نویسنده به همایش‌های داخلی کشور ارائه شده و هر دو پذیرفته گردید. انتشارات «علیم نور» این افتخار را دارد که در زمینه نشر و توسعه علمی از نظرات ارزشمند مؤلف محترم بهره‌مند گردیده و این افتخار را دارد که کتاب‌های بعدی این مؤلف را به چاپ برساند. امید است استادان، دانش پژوهان و صاحب نظران، جهت اصلاح بیشتر کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار، از ارائه پیشنهادات و نظرات خود به این مرکز دریغ ننمایند.

